

Examen VMBO-KB
2013

tijdvak 2
dinsdag 18 juni
13.30 - 15.30 uur

economie CSE KB

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 43 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 52 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Arno rijdt de WW in

Bij de beantwoording van de vragen 1 tot en met 7 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 1.

Arno werkt als chauffeur bij een transportbedrijf. De laatste tijd gaat het niet goed in de transportsector. Omdat er minder geconsumeerd wordt, wordt er ook minder vervoerd. Daardoor komt Arno's baan in gevaar. De werkgever van Arno heeft 4 chauffeurs in dienst. Een aantal klanten is gestopt met gebruik te maken van zijn diensten. Het is voor klanten voordeliger om zelf een vrachtwagen aan te schaffen. Arno krijgt te horen dat hij ontslagen zal worden.

- 1p 1 De vraag naar producten is gedaald. Hierdoor is Arno werkloos geworden. Van welke vorm van werkloosheid is hier sprake?

A conjuncturele werkloosheid
B frictiewerkloosheid
C seizoenswerkloosheid
D structurele werkloosheid

Gebruik informatiebron 1.

- 1p 2 Arno wordt dus ontslagen. De werkgever van Arno moet dit volgens een aantal regels doen. Hieronder staan de werknemers met hun personeelsnummer.

personeelsnummer	leeftijd	leeftijdsgroep	aantal jaren werkzaam
101	24	15 - 25	8
102	36	35 - 45	7
103	37	35 - 45	6
104	46	45 - 55	5

Arno wordt volgens de regels ontslagen. Wat is zijn personeelsnummer?

A 101
B 102
C 103
D 104

- 2p 3 Arno's vrouw vindt het vervelend dat ze minder inkomen hebben nu Arno werkloos is. In tegenstelling tot zijn vrouw maakt Arno zich meer druk om andere nadelen van het werkloos zijn.
→ Noem twee andere nadelen die iemand ondervindt als hij werkloos wordt.

Arno is niet de enige die werkloos is.

Van 1 december 2011 tot 1 januari 2012 nam de werkloosheid in Nederland toe met 18.000 personen. Zie onderstaande tabel.

	1 december 2011	1 januari 2012
beroepsbevolking in personen	7.900.000	7.900.000
werkloosheid in personen	456.000	
toename werkloosheid in december 18.000		

- 2p 4 Hoeveel bedraagt **per 1 januari 2012** de werkloosheid in procenten van de beroepsbevolking? Schrijf je berekening op.

- 1p 5 Economen zeggen wel eens: "Werkloosheid leidt tot werkloosheid." Hieronder staan drie verschijnselen.

- 1 besteedbaar inkomen daalt;
- 2 de vraag daalt;
- 3 productie daalt.

Zet de verschijnselen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat.

- A werkloosheid stijgt → 1 → 2 → 3 → werkloosheid stijgt
B werkloosheid stijgt → 1 → 3 → 2 → werkloosheid stijgt
C werkloosheid stijgt → 2 → 1 → 3 → werkloosheid stijgt
D werkloosheid stijgt → 2 → 3 → 1 → werkloosheid stijgt
E werkloosheid stijgt → 3 → 1 → 2 → werkloosheid stijgt
F werkloosheid stijgt → 3 → 2 → 1 → werkloosheid stijgt

- 1p 6 Werkloosheid kost de overheid veel geld, omdat ze hierdoor veel belastingontvangsten misloopt.
→ Geef een ander nadelig financieel gevolg voor de overheid wanneer de werkloosheid hoog is.

- 1p 7 Arno doet veel moeite om weer een baan te vinden in de transportsector. Dat lukt niet. Hij weet niet wat hij nu moet doen.
→ Noem een manier waarop Arno de kans op een nieuwe baan kan vergroten.

#TVOH, de invloed van sociale media

Bij de beantwoording van de vragen 8 tot en met 15 hoef je géén gebruik te maken van een informatiebron.

Sociale media zoals Twitter, Facebook en Hyves zijn de laatste jaren ongekend populair. Het zijn onlineplatformen waar de gebruikers de inhoud verzorgen zonder dat verder iemand zich daarmee bemoeit. Via deze media delen mensen verhalen, kennis en ervaringen. Dit doen zij door berichten te publiceren of door gebruik te maken van ingebouwde reactiemogelijkheden. Door vriend of volger te worden van andere gebruikers kan snel een enorm netwerk ontstaan.

Ook producenten hebben de kracht van sociale media ontdekt. Zij gebruiken deze media om het gedrag van consumenten te beïnvloeden. Het consumentengedrag kan door commerciële en door sociale beïnvloeding veranderen.

- 1p **8** Geef een omschrijving van het begrip commerciële beïnvloeding van het consumentengedrag.
- 1p **9** Via sociale media vindt ook sociale beïnvloeding van het consumentengedrag plaats.
→ Leg uit op welke wijze sociale beïnvloeding via Facebook of Hyves plaatsvindt.
- 1p **10** Fabrikanten kunnen reclame maken op televisie, op de radio of in tijdschriften. Toch zie je de laatste tijd dat steeds meer fabrikanten reclame maken via de sociale media. Dit doen zij onder andere omdat dit goedkoper is. Maar er zijn andere redenen om dat te doen.
→ Geef een andere reden dan de prijs om reclame via de sociale media te maken in plaats van via de 'oude' media.
- 1p **11** Sociale media worden weliswaar niet alleen, maar wel vooral door jongeren gebruikt. Sociale media zijn bij uitstek geschikt om deze doelgroep te benaderen. Onder jongeren is Facebook bijvoorbeeld inmiddels een belangrijkere nieuwsbron dan de krant.
→ Geef een reden waarom jongeren een interessante doelgroep zijn voor veel fabrikanten.

- 1p 12 Internet bestaat al vele jaren. Op het gebied van de toepassingen van internet is er de laatste jaren veel veranderd. Mede hierdoor hebben de sociale media een enorme vlucht genomen.
- Geef een **voorbeeld** van een technologische ontwikkeling die het gebruik van de sociale media verder heeft bevorderd. **Leg ook uit** hoe deze technologische ontwikkeling het gebruik van de sociale media bevordert of bevorderd heeft.

Ook producenten van tv-programma's zetten sociale media volop in bij hun marketingbeleid. De makers van The Voice Of Holland (TVOH) zorgden voor een grote stroom aan berichten via Twitter, Facebook en Hyves en zetten hierdoor veel mensen aan tot het kijken naar dit programma. Op Twitter werden de berichten begeleid door de #TVOH. Op Facebook konden kijkers het programma waarderen door te klikken op de knop 'Vind ik leuk' of 'Like' en reageren op het programma.

Het aantal 'likes' was in het tweede seizoen van TVOH met gemiddeld 2.500 per week veel groter dan het jaar ervoor (toen was dat gemiddeld 500 maal per week).

- 1p 13 The Voice Of Holland werd uitgezonden door RTL. Deze omroep is een van de commerciële omroepen. RTL was erg blij met de forse toename van het aantal 'likes'.
- Welk commercieel belang heeft RTL bij een groot aantal 'likes'?
- 1p 14 Vodafone (aanbieder van telefonie) is de sponsor van TVOH. Vodafone is geïnteresseerd in het aantal mensen dat TVOH bekijkt.
- Geef een reden waarom Vodafone geïnteresseerd is in het aantal kijkers.
- 1p 15 Sommige media-experts zijn van mening dat de sociale media andere media zoals kranten en tijdschriften volledig zullen vervangen in de toekomst. Andere experts denken dat deze 'oude' media altijd zullen blijven bestaan.
- Denk jij dat de kranten en tijdschriften volledig zullen verdwijnen? Geef een argument voor je mening.

Een voor allen, allen voor een!

Bij de beantwoording van de vragen 16 tot en met 23 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 2 en 3 in de bijlage.

Roel en Linda zitten allebei in 4 vmbo-t. Ze zijn in de economieles bezig met een werkstuk over de economische afhankelijkheid van Nederland van het buitenland. Hun leraar geeft aan dat die afhankelijkheid erg groot is. Hij zegt dat 70% van ons nationaal inkomen verdiend wordt met de export.

Roel zegt tegen Linda: "Ik vraag me af of die afhankelijkheid van Nederland van het buitenland echt wel zo groot is. Ik wil dit onderzoeken."

Gebruik informatiebron 2.

- 1p 16 Linda zegt: "Misschien kunnen we beginnen met Nederlandse kaas. Er wordt altijd gezegd dat we die zoveel exporteren." "Oké", zegt Roel, "ik heb op een site gegevens daarover gevonden."
→ Hoeveel procent van de Nederlandse kaas werd er in 2010 geëxporteerd? Schrijf je berekening op.

Gebruik informatiebron 2.

- 2p 17 Linda bekijkt de tabel en rekent uit hoeveel kilo Nederlandse kaas er in 2010 door alle inwoners van Nederland gegeten werd. Ze gaat daarbij uit van 16 miljoen inwoners in 2010. Linda komt tot de ontdekking dat er een tekort van ruim 100 miljoen kilo kaas is in 2010. Roel zegt tegen haar: "Dat is geen tekort. Dat hebben we geïmporteerd uit het buitenland."
→ Bereken hoeveel kilogram kaas in 2010 werd geïmporteerd. Schrijf je berekening op.

"Nou, ongeveer driekwart van de kaas die we produceren, gaat naar het buitenland", zegt Linda. "Laten we nu eens naar de dienstensector kijken, want Nederland verleent veel diensten in en aan het buitenland."

- 1p 18 Naast goederen worden er ook diensten aangeboden. Wat wordt er in de economie verstaan onder een dienst?
- A Een dienst is een afspraak die in een schriftelijk contract is vastgelegd.
 - B Een dienst is een sociale instelling die bepaalde bevolkingsgroepen ondersteunt.
 - C Een dienst is een niet-stoffelijk goed.
 - D Een dienst is een plicht die men voor een bepaalde tijd is aangegaan.

Transport is één van de diensten die Nederland biedt aan het buitenland. Daarbij moet je denken aan het wegvervoer, maar ook de binnenvaart en het vliegverkeer. “Dus wanneer de KLM een Amerikaanse toerist naar Nederland vliegt, dan is dat een dienst”, zegt Linda tegen Roel.

- 1p 19 Waartoe behoort het vervoeren door de KLM van een Amerikaanse toerist naar Nederland en waarom?
- A Dit behoort tot de export, omdat er diensten aan het buitenland geleverd worden.
 - B Dit behoort tot de export, omdat er personen naar het buitenland gaan.
 - C Dit behoort tot de import, omdat er diensten aan Nederland geleverd worden.
 - D Dit behoort tot de import, omdat er personen naar Nederland komen.

Gebruik informatiebron 3.

- 1p 20 Roel zegt: “Voor export en import is vervoer erg belangrijk. Hoeveel vervoeren Nederlandse vrachtwagens eigenlijk?” Ze kijken naar de grafiek in de informatiebron. “Wat is een tonkilometer (ton km) nou?”, vraagt Linda. “Dat wil zeggen dat een ton aan gewicht één kilometer is vervoerd”, zegt Roel. “Als je met een halve ton 2 kilometer rijdt, is dat ook 1 tonkilometer.”
- Geef de reden waarom het aantal tonkilometers bij grensoverschrijdende ritten veel groter is dan bij binnenlandse ritten.
- 1p 21 Linda denkt dat de binnenvaart sterk zal groeien ten koste van het wegvervoer.
- Noem een voordeel van de binnenvaart ten opzichte van het wegvervoer.
- 1p 22 De transportsector heeft veel voordeel van het lidmaatschap van Nederland van de Europese Monetaire Unie (EMU), zoals vrij verkeer van goederen, diensten en personen.
- Noem een ander kenmerk van de EMU dat voordelig is voor de Nederlandse transportsector.

Nederland heeft er belang bij dat goederen zo goedkoop mogelijk naar het buitenland vervoerd kunnen worden. Daar draagt de EU ook aan bij. Toch moeten Nederlandse vervoerders tol betalen als ze gebruikmaken van buitenlandse wegen. Binnenlandse vervoerders betalen in hun eigen land evenveel tol als buitenlandse vervoerders.

- 1p **23** Roel vindt het raar dat Nederlandse vervoerders tol moeten betalen als ze gebruik moeten maken van buitenlandse wegen. “Dat is toch tegen de Europese gedachte,” zegt hij. “Europa moet zorgen dat dit wordt afgeschaft,” roept hij. Linda vindt het logisch dat sommige landen tol heffen.
- Wat vind jij: mogen andere Europese landen tol heffen als buitenlandse vervoerders gebruikmaken van hun wegen? Geef een argument voor je mening.

De ene reus slurpt de andere op

Bij de beantwoording van de vragen 24 tot en met 29 hoef je géén gebruik te maken van een informatiebron.

Uit een krant:

Met de overname van C1000 slaat supermarktketen Jumbo een grote slag. Het Veghelse familiebedrijf is nu de grootste concurrent van Albert Heijn.

C1000 heeft op dit moment 423 vestigingen in Nederland en Jumbo 302.

Paul en Leonie, beiden werkzaam in een C1000-winkel in Amersfoort, hebben pauze en discussiëren erover of het nu wel zo slim is van Jumbo om C1000 over te nemen.

- 1p **24** Paul zegt tegen Leonie dat de C1000-winkels helemaal worden overgenomen door Jumbo, maar dat de naam ‘C1000’ in de beginfase blijft bestaan.
- Welke reden kan Jumbo hebben om de naam ‘C1000’ niet te veranderen in Jumbo?
- 2p **25** Paul zegt: “Ik snap niet waarom Jumbo zo’n groot bedrijf overneemt. Dat kost toch heel veel geld?”
- “Door de overname ontstaat een groot bedrijf”, zegt Leonie.
- Noem voor Jumbo een voordeel én een nadeel van een groot bedrijf in vergelijking met een klein bedrijf.

Leonie zegt dat deze overname in ieder geval betekent dat de omzet van Jumbo enorm zal toenemen. “Zeker”, zegt Paul, “ik lees hier net op de website dat Jumbo en C1000 samen een omzet hebben van 7,5 miljard euro. Van de supermarkten is alleen Albert Heijn groter. Die heeft een omzet van 10 miljard euro. De overige supermarkten hebben samen een omzet van 15 miljard euro.”

- 2p 26 Hoeveel bedraagt het marktaandeel in procenten van Jumbo en C1000 samen na de overname? Schrijf je berekening op.
- 1p 27 Leonie zegt: “Jumbo en Albert Heijn hebben nu samen meer dan de helft van de hele markt in handen. Er is minder concurrentie en dus gaan de prijzen omhoog. Dat kan betekenen dat de werkloosheid toe gaat nemen.” Hieronder staan vijf economische verschijnselen.
- 1 De prijzen in de supermarkten gaan omhoog.
 - 2 De vraag naar goederen neemt af.
 - 3 Er ontstaan overschotten.
 - 4 Er wordt minder geproduceerd.
 - 5 De werkloosheid neemt toe.
- Zet de verschijnselen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat.
- A** 1 → 2 → 3 → 4 → 5
B 1 → 2 → 4 → 3 → 5
C 1 → 3 → 2 → 4 → 5
D 1 → 3 → 4 → 2 → 5
E 1 → 4 → 2 → 3 → 5
F 1 → 4 → 3 → 2 → 5

Paul denkt dat Jumbo en Albert Heijn niet gaan samenwerken. Hij zegt tegen Leonie: “Ik vind het veel waarschijnlijker dat ze elkaar gaan beconcurreren en dat er een prijzenoorlog ontstaat.” “Nou”, zegt Leonie, “dat is dan in het voordeel van de consument, want de prijzen worden dan lager.”

- 2p 28 Paul is niet overtuigd van het voordeel voor de consument bij een prijzenoorlog. “Ik denk dat de consument **op den duur** nadeel heeft van een prijzenoorlog”, zegt hij.
- Geef een argument voor de mening van Paul. Gebruik hierin twee denkstappen.

Leonie zegt: "Ik ben niet blij met deze overname door Jumbo. De kleine buurtsupermarkten, de slagers en de groenteboeren verdwijnen door een dergelijke overname nog sneller." Paul denkt dat die kleine winkels best wel kunnen blijven bestaan, maar dan moeten ze het wel slim aanpakken.

- 1p 29 Wat denk jij: zullen de kleine buurtsupermarkten sneller verdwijnen door de overname of zullen de kleine buurtsupermarkten juist een grotere kans hebben om te overleven door de overname?
→ Geef een argument voor je keuze.

Pinnen gaat het winnen

Bij de beantwoording van de vragen 30 tot en met 36 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 4 en 5 in de bijlage.

AMSTERDAM - In de nabije toekomst betalen Nederlanders vaker met een pasje dan met contant geld. Dat voorspelt Currence, het bedrijf achter de PINpas. Vorig jaar hebben we weer flink meer gepind.

Martijn en Hans zijn broers. Martijn is dit jaar zestien geworden en Hans is veertien. Ze hebben ook nog een zusje van twaalf, Laura. Martijn heeft voor zijn verjaardag behoorlijk veel geld gekregen en heeft dit op zijn bankrekening gezet. Tot nu toe had hij geen pinpas, maar vanaf vandaag krijgt hij er een.

Vader Hendrik staat er nog niet helemaal achter, maar moeder Monique vindt dat je het best kunt leren omgaan met een pinpas door hem te gebruiken.

- 1p 30 Is betalen met een pinpas een vorm van directe ruil of van indirecte ruil? Geef een argument voor je keuze.
- 1p 31 Volgens Hendrik geven mensen veel makkelijker geld uit wanneer het niet contant uit hun portemonnee komt. Monique ziet vooral voordelen van pinnen.
→ Noem een voordeel van pinnen voor de consument boven contant betalen.

- 1p 32 Martijn en Hans horen op de achtergrond het gesprek tussen hun ouders. Ze krijgen een discussie over wat hun ouders bedoelen met de termen chartaal en giraal geld.
Wat is chartaal geld?
- A geld dat bestaat uit bankbiljetten en munten
 - B geld dat op je bankrekening staat, plus munten en bankbiljetten
 - C geld dat op je betaalrekening staat
 - D geld dat op je spaarrekening staat

- 1p 33 Laura bemoeit zich ook met het gesprek. Zij vraagt aan Martijn of hij nu ook kan chippen. Martijn zegt: "Natuurlijk, want pinnen en chippen is hetzelfde." Hans zegt dat dit niet zo is.
Welke bewering over pinnen of chippen is juist?
- A Bij chippen gaat het geld van je rekening af op het moment dat je betaalt.
 - B Bij chippen moet je de pas 'opladen' en op dat moment gaat het geld van je rekening af.
 - C Bij pinnen gaat er geen geld van je rekening af op het moment dat je betaalt.
 - D Bij pinnen moet je de pas 'opladen' en op dat moment gaat het geld van je rekening af.

Gebruik informatiebron 4.

- 2p 34 Martijn is echt heel erg blij dat hij nu ook kan pinnen. Hij leest in het krantenartikel dat er steeds meer gepind wordt.
In het krantenartikel staat dat in 2010 het aantal betaaltransacties 5 miljard is. Hiervan zijn er 2,1 miljard met de pinpas gedaan. Er staat dat dit een stijging is van 8% ten opzichte van 2009.
Stel dat het aantal pintransacties ieder jaar toeneemt met 8% en **het totaal aantal betaaltransacties niet verandert**.
→ In welk jaar is het aantal pintransacties voor het eerst hoger dan het aantal contante transacties? Schrijf je berekening op.

Doe het zo:

Het aantal pintransacties in 2011 wordt: $2,1 \text{ miljard} + 8\% = \dots\dots\dots$

Het aantal pintransacties in 2012 wordt: $\dots\dots\dots + 8\% = \dots\dots\dots$

Ga net zo lang door tot het aantal pintransacties voor het eerst hoger is dan het aantal contante betalingen.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p 35 Martijn is nog steeds aan het lezen en berekent dat er in 2010 in totaal voor een bedrag van € 78,9 miljard werd gepind. Hij is benieuwd voor welk bedrag er in 2010 werd gechipt.
→ Bereken voor welk bedrag er in 2010 in totaal werd gechipt. Schrijf je berekening op.

- 1p 36 Martijn, Hans en Laura vinden allemaal dat pinnen de toekomst heeft. Martijn durft zelfs te zeggen dat contant betalen helemaal afgeschaft zal worden. Daar is zijn vader Hendrik het niet helemaal mee eens.
→ Waarom zal contant betalen waarschijnlijk niet volledig afgeschaft worden?

Fairtrade

Bij de beantwoording van de vragen 37 tot en met 43 hoef je géén gebruik te maken van een informatiebron.

Uit een folder van de Wereldwinkel:
Bijna 400 Wereldwinkels in Nederland verkopen de mooiste wereldcadeaus die volgens eeuwenoude tradities zijn gemaakt in ontwikkelingslanden. Door de handel met Wereldwinkels verdienen de makers van deze cadeaus een geregeld en eerlijk inkomen. Bovendien krijgen zij ondersteuning bij het ontwikkelen van hun bedrijf. Wereldwinkels maken hiermee duidelijk dat armoede wél bestreden kan worden.

- 1p 37 De Wereldwinkel maakt het met zijn aanbod van producten (dit noemt men fairtradeproducten) makkelijker voor mensen in Nederland om op kleine schaal aan ontwikkelingshulp te doen.
→ Leg uit dat de consument die bij de Wereldwinkel koopt aan ontwikkelingshulp doet.
- 2p 38 De Wereldwinkel legt de nadruk op producten uit ontwikkelingslanden. Twee economische kenmerken van ontwikkelingslanden zijn een laag inkomen per hoofd van de bevolking en een grote werkloosheid.
→ Noem nog twee kenmerken van ontwikkelingslanden.

Een probleem voor ontwikkelingslanden is dat zij voor hun inkomen voor een groot deel afhankelijk zijn van het Westen. De economische crisis in het Westen heeft hierdoor ook voor de ontwikkelingslanden ernstige gevolgen gehad. Naast het probleem dat rijke landen in tijden van crisis misschien minder geld uittrekken voor ontwikkelingshulp was er nog een ander gevolg, namelijk dat er minder fairtradeproducten werden verkocht. Toch steeg de totale omzet van fairtradeproducten.

- 1p 39 Verklaar hoe het mogelijk is dat de totale omzet van fairtradeproducten steeg, terwijl er minder werden verkocht.

- 1p **40** Producten uit ontwikkelingslanden zijn meestal niet echt duur voor westerse consumenten.
→ Geef een oorzaak waardoor in ontwikkelingslanden goedkoper geproduceerd kan worden.

De producten in de Wereldwinkels voldoen aan de kwalificaties van het fairtradekeurmerk. Dat wil zeggen dat de producenten een eerlijke prijs voor hun producten hebben ontvangen.
De markt voor fairtradeproducten is de laatste jaren sterk gegroeid. In 2010 nam het aantal kopers van fairtradeproducten voor het derde jaar op rij sterk toe.

Jaar	Aantal huishoudens in Nederland	Percentage huishoudens dat fairtradeproducten koopt
2009	7.200.000	42,3%
2010	7.300.000	49,5%

Bekijk de tabel hierboven.

- 2p **41** Hoeveel procent is het aantal huishoudens dat fairtradeproducten koopt gestegen tussen 2009 en 2010? Schrijf je berekening op.
- 1p **42** Doordat de producten tegen een hogere (eerlijke) prijs worden verkocht, heeft dat een effect op de ruilvoet van een ontwikkelingsland.
→ Leg uit welk effect dit heeft op de ruilvoet van zo'n land als de prijzen van de importgoederen gelijk blijven.
- 1p **43** De extra winsten door de fairtradehandel hebben een positieve invloed op de plaatselijke bevolking in ontwikkelingslanden. Zo wordt er bijvoorbeeld meer geld geïnvesteerd in onderwijs.
→ Geef een argument waarom investeren in onderwijs goed is voor de economie van ontwikkelingslanden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.